

jəŋi əlifbe

a a ا	B b ب	C c ج	Ç ç چ	d d د	e e ه	ə ə ئ
f f ف	g g گ	oƷ oƷ غ	h h ه	i i ی	j j ي	k k ك
l l ل	m m م	n n ن	ŋ ŋ ڭ	o o و	ø ø و	p p پ
q q ق	r r ر	S s س	Ş ş ش	t t ت	u u و	v v و
x x خ	y y و	Z z ز	z z ژ	b b ب	apostrot	mas'yl

پۆتھان

älängä

özvek jəni əlifbə mərkəzi qom̄tasənyə fikr tarqatquscə.
ajda bir tarqar cəqaturqan gəzəl sən'ət və ədəbijat qornaly.

san—5.

ijyn.

1928-inci jyl.

BU SANDA BOLQANLAR:

1. taqdirnyñ şirri—əbdulxəmid məcid xikajəsi 2.
2. şu kunnin qəzəfə—xəmid alymçan şyr 4.
3. volqaqa—altaj şyr 5.
4. acyqan quncalar—savyr xikajəsi 6.
5. vedənə avy—rustəm xatyrəsi 7.
6. maşna baqrda—kəvkəv şyr 8.
7. bahar ertəkləri—f. raxman şyr 8.
8. lsjan əlengələri—şaa v d u r a x y m 9.
9. jaşlar səzi—qajraty şyr 9.
10. biz mixnət ərmijəsi—qəqaj 10.
11. məskəv—kərim asym xatyrəsi 11.
12. kəkni tekşirucilərgə mə'lumat—z. usman y j 12.
13. fənnij mə'lumatlar—z. u. 13.
14. sun'ij savuq—z. u. 14.
15. jəni əlifbə qurslary—j. ə. mərkəzij qom̄tasə 14.
16. muraçəət 15.
17. səmərqənddə jəni əlifbə qurslary—ç. xan y f 16.

7/5/8

авдылһәмид мәҗидий.

„тәқдър“ ның sirri.

(hikajə).

роҗьзд сарај қорҗаннь. басқандан кейін 8 сағрым-лаб, өлөһәт ¹⁾ аралаб кетәди. јаз рәјтиди јолҗа сьққан јолсьлар шу теvәрәкдә тәбиәтнің ширинлигидән нәш'әләндирләр. ваҗоннь тәрәзәсидән қараҗан көзләр бундаҗь тәвиј му'җизәләрни сәјр қыладь. роҗьздның җамалдек кетиши, тырли тьздәги јаҗаҗлар, көкәтләр, екинләр, тьньқ сувлар, вә муvаққатқына јасалҗан деһқан сајлаларнь бир биригә доғуб јүвәрәди. буларның һәммәси бир җуҗум болыб, јолсьларҗа тәвиі көргәзмә җәклинә әрз қыладьр. сәрәтан ајның орталарь, кун „наништәни“ қо вув келмәкдә. деһқанларның вә'зиләри сајла алдыда әһјанларь јер вәшда наништә қылыб билән мәшҗул. сәһәрни ертә алҗан тәмәкикарлар икки—үс җоја тәмәкини вәккиләв сьққанлар. наништә рәјти деһқанлар үсүн җүдә тәһсьр. бу саҗда һава җүдә јаҗьмь бир вәз'ијәт кәсв етәди. җундај һавада кетмән сапыб, иҗсәнләргә ај-рым завқ вәҗьшләјды. „јаҗақ—јаҗақ“ көтәрилв сьққан кетмән җә'ләләри көргүлв турадь.

узақрақдан бир төдә кишинің җавқунь ештлди. деһқанлар јер вәшдан дьркым—дьркым шу таманҗа кетә бәшладьлар.

бу теvәрәкдә бунаҗа тьқылылар, вақт—вақт болуб турадьр. сув ьстидәги тоपालан, биттәнің екинигә вәшқаннь һајвань киргәни тоҗрьсьдаҗь җәнҗәл җунаҗа „јьҗьлыларның“ тьв сәвәвләридән җунаҗа саналадыр. иҗкә қьзьққан дәһқанларның вә'зиси: һәм иҗәки гәпдир—дә, буның үсүн иҗни таҗлаб вәрмақ нимә керәк—дев вәрмадылар. ләкин, даvруқның вәрҗан сәри көтәрилиши һәр қандај—мәһнәт ашырнь һәм вәрьсқа мәҗьуҗ қыды.

узақ—јаҗьндан јьҗьлҗан җәма'әт темир јол ьстини дајьра қылыб ораҗан. һәр кимнің сәһрәсидә бир қајҗу көләгәси, бир әчиниш вәлгиси хьуvајда еди. бир—икки кишинің зәнвәл көтәриб кәлиши билән дајьрань бир тамань асьлыб јол вәрилди. зәнвәл јәргә қојьлҗандан кейін сәзанигә оралҗан бир өлык зәнвәлгә салына вәшладь. зәнвәлнің нәриги сәккәсидә лик турҗан бир сәл қарьсьдаҗь узун војьб, арьқ гәвдәли екки сақал бир кишигә җарав:

—зә'иәңиз нимәгә өзини җундај вәлагә кьндәләң қыды?—дев сорадь.

бу кьн ертә билән турсунқулның көзигә бир—икки тамеь асьық јаҗ келгән еди. қол ромаль билән козинің һәлини артыб:

—бир јьлса боладь, буна җин әсәр қылҗан еди. өзини дәрјәгә таҗламаҗь болҗанда хавар тарьв ушлав қалҗан едик. кәсә халамникидән вәлаларьмнь алыб келә-

мән—дев бу јаҗқа сьққан еди. билмәј қалыбмьз, өзини әрәвә астыҗа алырты.

—әҗәли җундан екән дә!

тақдырнь тәвдил қылыб боладь дьјсизми?

он вәш јьл бир јастыҗқа вәш қојуб куткәним шу едими?

турсунқул, ајның бу гәпигә бир тамандан һақ вәргиси кәсә һәм, кикик хатыньның кәсәгинә ду'аханҗа вәрьв хамьрадан сизнің өлыкниңизни јасав иҗнә санҗьрҗан. ду'ахан бу иҗни тегин қылыб вәрәди—дьјсизми? дегәни унь қајтадан җьвһәгә салар еди.

турсунқул узақ вақт икки һисләри билән талаҗты. бир тамандан онвәш јьллық тирикчилик унь көз алдыда гәвдәләнәди. шу онвәш јьл ичидә тунуқ-ајдан вьран қатла болсун көңил қавартьрарлық гәп ешитмәгәни розҗарның төкьн-сәсән вәрәкә билән мол вәлүб јатқань унь бу җьвһәсигә јол вәрмәсә һәм „кьндәшлик рәҗки унь шу јолҗа салҗаньҗа „ыҗанар еди.

—шу кьндәш келгәндән кейін буның әвзәи вьзулды. розҗардан һәм вәрәкә үсүв һәр нәрсә үсүм-қондым боладьҗан болды. буның ьстыгә кәсәдәги пульнь јоқалҗань јәнә қьзьқ. кьндәш болса тојҗа кеткән әди. һәв-лидә бундан вәсҗа һәкким јоқ, әлвәттә пульнь, шу алҗан. ду'ахан тоҗрьсьда һәлиги гән. јәнә бир қатла есигә келгәндән кейін:

• —әлвәттә шу итвәсә оҗурлаҗан. өз пулюм билән өзимнің вәшьмҗа сув қујмаҗь боладь, қојаман сәни!!

турсунқул нимә қылышыб билмәс еди. кәттә хатыньнь талақ қылыб јүвәрсә, унь өләми өлсә һәм, сьјәкидән сьқмајды. өзи қьшлақның авројьб кишәләридән санала туруб, хатынь вәсҗа ер қылыб кәсә, иннән кейін, у қандај вәшҗа сәллә қојуб јьрә алыб?—вәҗәрәлмәс екәнсән нигә иккинәи хатын алдың, сәни вьран киши зорлаҗан едими?—деҗьчиләр хәм сьқьв қалар. бу есә унь авројьҗа зәрәр вәрәди, җундај болҗандан кейін унь сандан сьқьв далыб еһтымаль һәм јоқ емәс. нимә қылыб керәк? шу јосунда өмыр кәсирв кетә вәриш һәм қолај көринмәјди. кәттә хатыньнь һәр кьн ура вәриш һәм таза җаньҗа тегәрди. онвәш јьлдан вәри арақ-сапақ кьн кәсирв келгән ер, һәр кьн у вәсәрань вәсьҗа даv тикив вара вәрсә, бу һәм ынафдан емәс, ахьр!!

кәттә хатыньнь әввәлги хатыньнь емәс, җорин қурҗур җүдә өзини алдырв қалырты. мәнә бу тамандан көңлигә

1) өлөһәт—бу асьлда әрәвә вьләјәтдән вьзулыб алынған болса һәм, халқ буны әсав аvадаһьоқ мән'исидә иҗләтәди.

bir az rəhm-şafqat kələgəsi tyssə həm, bu uzaqqa barmasdanaq bu təsəvvürniñ ziddi şəkli kelib basar edi.

—ul du'axançja varəv özünə şundañ qıldı. unñ cərdəñ quruş, rozqardan—bərəkəniñ ucuş, bunñ ysligə pulnñ oçurlanış bularnñ həməsilə həm şu qu'anñ kəsafəti, dua degən gəp-u hazil gəp eməs. u çajın tapmañ qojmañdı. dua cənəkəm işləsə, başmçja bundan jaman kynlər kelsə həm əzəv eməs. endi şundañ ahval icidə qandañ kəttə xatın bilən tirikilik qılış kerək?

kiçik xatınnñ gəpi həm bir tamandan toçrəv kərinədi. toçrəv unñ „na toçrəv“ qev həm bolmañdı. na toçrəv-degəndə bir oçqajsızlıqnñ ikkitə voləş həm toçrəv gəp. əgər unñsınñ gəpigə kirib bunñsın talaq qılsın, bu başqa ergə tegib ketədi. innəjkejin qandañ başmçja səllə qojub kocəgə cəqasan?

tursunqulnñ niçəsi carcəv. oçladan bilən fəjdəv cəqmadə. eñ axır ul özigə bir ri'əni cəzm qılıv aldı.

ta şundañ bolmasa axıratinga bir kəm qılıq kyn qalçanda həm bu həsabnñ bərəvər cəqmañdı-degən fikirgə keldi

kyn şamnə qaralav varçjan edi. tursunqul tunuq ajnñ çajlasçja kirdi. qatıq xaltə quraçj bilən avunəv turçjan xatınçja qarav:

çin urçur, itvəcə niməgə oçurılıq qılasan? dejiş-dən özini saqlajalmadı.

—kim, kim menmi?

kim ekənini bilməjsənmi?

tunuq aj azraq oçlav turçjandan kejin son kycini bir jergə toplav bir vuyuk çur'ət bilən:

—biləmən atasə. jaxşə biləmən. rozqarənyzdan bərəkəni ucurçjan, pulnəznə oçurlav menim vojnəmçja oçqjan'şyjərənjiz erkə taş!—dedi.

—erkə taş pul oçurlav du'axançja varçjanə joçky?

—kim, erkə taş qu'axançja varçjanə joçm?—u qu'axançja barmasa nünə ucun men bu ahvalçja tyş-lim, negə siz mendən savunçnyz?

—sen öziniñ özini savutlən!

—niməgə erkə taş kelməsdən ilğəri savutmaçjan edim?

—kov çuçurlama qızlarñ qajergə ketkən?

—xalamnəkiçə ketkən.

—hə deməñ yığə mehman kelədi. ularñ aləv kəl! tunuq xan qəbul bşarasınə bergəndən kejin, tursunqul cəqıv ketti.

cuçur oçja cymıv ketkən tunuq aj:

—təvvə onbeş jıl bir jastəqqa baş qojub vıran mərtə xəjanət qılmañ, endi şerimçurıv oçrəv volajım? dedidə jergə mıxlanəv ketkən kəvi gəvdəsini kə-lərdi. çajlanñ qazuqçjadə çarancanəv başçja iliv xalasinikiçə qarav ketti.

ul başdan ötkən jaxşə—jaman vaq'alarñ esləv temir jolçja jətkənini həm bilməñ qalçjan edi. arçja tamandan çətilgən ajaqtavuşçja qajrəv qaramaqş həm edi, vırnəçja keliv kirgən rısaqnñ zərvi vıça imkan vermədi. ul çalqasəca temir jolnñ daçqal qumçja jıqıldı.

mə'lym riçəsini şu bilən əməlgə aşırçjan qatşşıləv rısaqnə sadışçja saldıda ölykni rojızqnñ, azige qojdı.

bu kyn erlə ujqıdan turçjanda tursunqulnñ kəzi bir—ikki tamcə acəq jaş bilən acəçjan edi.

qol romal bilən kəzinñ jaşnə artıv:

—taqdırnə təvdil qılıv voladıtm—dişsiz?—degən çavavnə qarşısçjadə çalçja verdi

latınca örgəngən jumuşçilərimiz.

şu künniñ qızboğa.

kycli, ceksiz deñiz qucaqılda,
 ömriniñ lalazar baharında,
 jəni turmuş, kyrəşdən örgylgən,
 hər qadamda zəfər bilən kылgən,
 ej gözəl qız! qolumda altın saz,
 tьnlaqьn!... sajrataj kənyldən raz.
 saf, gözəl bir nahar edi, turdım,
 qolqa bir aq varaq, qalam aldım,
 tьşinərkən, şu jaş xajalьmda,
 nurlь bir səhnə, çanlı kərtinə,
 keldi, raqs etdi, kyldi roхьmoqa,
 inçə tьtraq berib vьçydingə.
 unda bir qahraman tьvənlərdən,
 jəksəliv qan bulaqlь jerlərdən,
 kyldi, mehnət kyrəşi kəvi kyldi!...
 iş bilən qollarь qьzarqandь.
 u nəfis saclarь uzun—məjdə
 öryliv, arqaoqa təşəlgəndi.
 „nurlь“ parьzda vaj xatьnlardek,

özpek işçi xatьnlarь fəbrikdə.

tursun aj „xəljmə“ rolьda.

u ilan pərdələni kijməsdən,
 „taza faxьş əjlarin bezətməsdən,
 jerdən ymid yəyn cecək yzğən,
 u“ həvəsidə“ civin qadar kьcsiz,
 mədə sevgən xatьn eməs, „bir qız.
 sen edin, şybhəsiz, u dilbər qız!...
 ej hajət qalьbьda janarjulduz.
 cynki fəbrikdə pərrə janьlьq sen,
 tinməjin, carcamasdan işləjsen,
 cəşmələr singəri, aqьv şe'rlər,
 təşnə dillərgə em baqьşlajsan.
 məj, qadahlar bilen əpişməsdən,
 uca baqqan tiləkkə taş atasan.
 jər julduzь, erk julduzь sensin.
 sen taңda, qızьl taңda şafaq sin.

həmid alymçan.

altaj.

VOLOQAQA.

səjəhatda.

bu mol suv—tolqunsız,
 kəb sirlərgə tola.
 aşqınsız—taşqınsız
 saqlardan sola.
 ej köplərnı kərgən,
 tarıxlar egəsi
 jıllar aqasın,
 qoşuqlar ajtmajsın.
 sendə bir vaqtlar:
 tarıxlarnın qalamları,
 uruşlarnın nəjzələri,
 kişilərnın qanları
 cəkkən, şunqıqan,
 cəjqalmaj çim aqqan.
 şunın ucun:
 sendə jaşlardek şoxlıq joqdu,
 sendə jigitdek qururlıq jaqdu.
 sirlərnı kəbdır ajtmajsın,
 ujatın kəbdır kylmajsən!
 bilmajsən, sengə cetdən:
 daraxtlar, kəkətlər
 salam verdi.
 təvi'ət, quşlar
 adamlar sevinc qaradı.
 bilmajsən: vajlıqlar vajlıqlar aqadı
 sezmajsən, zərlər, altınlar aqadı.
 üstində—jyzında cetində,
 içində—suvunda—özündə,
 mən kərdim—mən kərdim.
 ej uluq ənhər!
 ilgəri jyzında ojnaqan,
 maldarlar, puldarlar
 dəvrini bekitmə—

bekitməj—jaşırma,
 sengə qarq bolqan
 gynahsız aqqan
 çanlardan səjlə!
 bir caqlar! aqlar—qızıl lar duş-
 manı,
 işci—dehqanın sojıv,
 tınlıq suvının bulqatqan,
 qanqıa vojqıan
 vaqırınqıa taşlaqan,
 caqların səjlə!
 endi: işidən cərcəv,
 jyzında səjr etkən
 erkin dəm alqan,
 işcilərnı—dehqanların
 səjlə—sajra!
 balıqç—avç,
 mexnətcilərnı səjlə,
 endi, qanlar,
 zylymlər bitkən—bolmas!
 endi suvınqıa—
 ulyklər aqmas!
 rahat—azad
 tınc aqqan
 dəvrini səjlə!
 ej volqıa!
 səjləməsdən
 çim aqsanda
 bekitsəndə biləmən
 tarıx siriñni
 rəvsən kərəmən
 acıv verəmən!

savar əbdulla zadə

асылган ғұнчалар.

hikajəə.

saadətün atası teşə baj əkə öz qəşlaqyda məscid-niñ tərini alqan əhli ıslamlardan hysablanqan bir kişi bolub, məscidniñ rəbərəsidəgi bardan darvazalı həvli və havliniñ arqasında atraflıq jıvvañ çidə və cəngəllər bilən oraçqan yzymzar carvaqca həm teşə baj əkənikı edi.

vaxtsiz saadət—kecəy—kyndyz mal vadıy—ana-sınyñ bujurqan xızmalların bəqəris və yzym qoruq-laş bilən avara bolub, kyndyz künleri vaqcaqa salı-nıv qojulqan bir parca jırtıq kigizcəniñ ystyda cak tikiv olturar edi.

saadət—jaşlyqyda qəşlaqnyñ nərigi betidəgi məhəl-lədə vəlqan ortaqlı fatmanikigə varıv „top taş“ ojnab kelib jırgən bolsa həm, bir—ikki jıldan veri „top taş“ ojnaşdan həm məhrym edi. cunki, kəttə qız bolub qalqan saadətiniñ kəcəgə cəqarıs ata—anası yeyn kəttə ujat və namus sanalar edi.

şorlıq saadət nimə qılsın?

cunki saadətiniñ butyn ıxtıjarı atası teşə baj əkə bilən, anası narvuxalanıñ qolıda edi. u adam bilən sözləşis ornıqca carvaqdaqlı quşcalar bilən ıpətəcilik qılar, ularnuñ sajrav turqan həzin avazlarıqca öziniñ mə'jys və qajıqlıq əşylləsini çər qılar edi.

saadətiniñ şəhərgə oquşqa ketkən „saqıdə“ isimli ortaqlı qavun səjli qılv kelmək yeyn şəhərli (həmə məktəv) ortaqlarından bir neccətəsini janıqca alıv qəş-laqqa keldidə, toppa — toqır öziniñ yjigə kelib tyşdı.

saqıdə—dasturxan alıda ortaqlarlıqca qəşlaqnyñ kecirib keləjatqan turmuşı, bundaqlı xatın qızlarınñ kərməkdə vəlqan qıjın ahvalları toqırısda sözləv ketiv, şunıñ qatarıda ortaqlı saadətiniñ keciriməkdə vəlqan künlerini həm mısəl qılv korsəliv otıv, şu bu kün qızlarınuñ, kəpəgə jıqlıv məqlis qılvşlarını ortaqları bilən məsləhət qıllıdı, dasturxan həm jıqlıştırlıdı, „qavun kəpə“ gə varmaq yeyn cənaşdılar.

jolma—jolaki həmə qızlarınñ həvlisidən caqlıv alıv, birgə alıv ketməkdə edilər.

saadət—həvlisidə qazan—tavaq jıvub turqan vaqlıda „saadətuv!..“ değən avaz zaadətiniñ jırgəni təsəldən əllə qandıj qaqıtlıv jıvərđi.

cunki saadətiniñ kəcədən joqlav—kelədurqan dostı joq hysab. birginə dostı—„saqıdə“ bolsa həm, unı şəhərdə oquşda—vəlqanı yeyn „meni jadydan cəqarıv jıvərgən“ deş ojlar edi. bu kün saqıdəni bir qanca qızlar bilən caqlıv kelışı saadət yeyn kəttə xorsəndlik bolub, şadlıqydan ortaqları bilən jıqlıv kərişdi.

saqıdə teşə baj əkədən saadətiniñ birgə kəpəgə varıv „qavun səjil“ qılv, keccurun jənə qajıtlıv

kelışini soradı. teşə baj əkə saadətə ruxsat berışı bilən saadətini alıv cənaşdılı.

bir qanca vaqtdan verli kəcəgə cəqıvşqa zar vəlqan saadət və başqa qızlar saqıdəniñ şarapatı bilən qaradın qutulqan bulbul kəvi, komkok otıv dalanıñ vaqlıda jıjrər və kəpəknıñ alıdan—şıldırav aqlıv turqan anırcada comylar edilər. bir neccətələri salqın tallarınıñ təgigə toplandıv, bir birleriniñ hal ahvallarıdan sözləşər edilər.

saqıdə qızlarınñ dıqqatını özigə tartqanı— halıda, xatın qızlarınñ azadlıqı, ularınıñ həzırlıq huquqı, oquş və oquş işləri toqırısda söz acmaqca başladı. sozıni bir çajıqca jekizgəndən kejin, qızlar saqıdəniñ sozıgə şundaqlı verilən edikim, saqıdəniñ kejingi sozini kytər edilər.

saqıdə həm axırlıq sozıdə, jaqlıda məktə-bini bitriv kelib, qəşlaqqa məktəv acıv varmı? ortaqlarını (qızlarını) şu əhvalda ata anala rınıñ ıxtıjarıqca jaşlav qojmasdan, məktəvdə oquş varmı? həməsini birin—birin aqlıv veriv, qızlarınñ cıyda oquşqca qızlıqlıv qojdı, həm şu sözlərigə və'də verdi.

kec jaqlılaşıv, kün vatqan səri suvınıñ vöjıdäqlı daraxtlarını sajaları künəqlıv tamandıqca qarav cozula başlaqlıv edi. keñ dələniñ havası kişiniñ xorsand qılarlıq bolub,—şu caqda, hər tamandan buzavca və qozucaqlarını analarını saqlıv mə'rəgən avazları,—vələk kəpələrgə iliv qojulqan „tor qavaq“, lar icidən turub, sajravqan bedənələrinı „vıtrıdıqlı“ ları, şalı rajəniñ vöjıda mal vaqlıv jırgən qəşlaqlı balalarınıñ ajtqan „gyljar“ ları, bir tamandan suvınıñ icidə turup „qur... , qur... , vqa qur... vaq“ deş cozuv ajtqan, vaqalarınñ jaqlımsız jəllələri həmməsi bir bolub qulaqlarqca tə'sirli ahanlar aqlıtsa, qızlarınñ məqlislerini tygəşi alıda qılvıqan „cirmən-də vəzm“ ləri və unda ajtılqan „ləpər“ lər eşitkən kişiniñ cənıv əllə qandıqlıv qılv qıvıqlar edi.

bir qanca vaqlar aradan otkəc saqıdə həm məktə-bini bitriv keldi. əvvəldə etkən və'dələrini jırgə cə-qara başladı.

qəşlaqnyñ orta jeridən çaj tallav, maarıf şə'bəsini, ruxsatı bilən məktəbni acıv jıvərđi.

saqıdəniñ acqan məktəbini eşitkən ilgərigi ortaqları-dan en birinci saadət, bundan kejin qəşlaqnyñ tevə-rəgidəgi və məhəllə kiyidəgi qızlar, xatın—xalaclar həm birin—birin kelib jazıla başladılar.

saqıdə — az kyndə jaqlı məktəbini 50—60 təcə xatın — qızlar bilən toqlıqlıv, oduşnı gyvıllatıv jıvərđi.

şundaqlı qılv qəşlaqdaqlı bir neccə jırgigə zəhərli tikən qadılqan məzlymə qızlarınñ solmaqda vəlqan ғұncaları kyndən kün acıla başladı.

ristəm polat.

Наймураш

B E D Ə N Ə A V Ы.

jazıny eñ jaqymly bir kyni, bu kun bytyn tavi'at cırajly, bezöngön.

aryqlardaqy suvlar, qujaşny altın nurlaryğa qarav, cıymajıbyqna aqalar, jaqjac və ölenler, şymaldan kelgön jumşaq jelnin sipəşi bilön hër jaqqa silkinib, qujaş nurlaryny, jıpraqlar arasydan jer ystige tyşy-rələr. tavuşlar jaqymly—jaqymly quşcalar, gyllerdön cıqqan hidlerni iskäv: „u hid qandaj jumşaq hid“ de-gön kəvi bolub saırajlar.

qysqas bytyn tavi'at quvanely! bu quvanely myhit-başqa quşlarğa qaranmaqda, qırdıny hyçymidön qa-cıby, mojsələr, ekinlar arasy bilön jygyrə—jygyrə bu tamauğa kelgön musafır „bedəne“ gə cydö hēm, tə'sir qıldı.

həli tyş caqy ədi. bedəne kökləmlər arasydan jygyv, cyde cırajly bir vaqcağa kirdi. vaqcanıy tevərəgi devarlar bilön oralıby, devarlarnıy icki tamanlar, aqac-lar bilön qarlanqan edi.

icki tamandan qarajın kişi, „bu vaqcanıy tevərəgi jalquz aqaclar bilön oralqan“ der edi. vaqcanıy kö-ləmi köttə edi.

taşqarıdan kirgön suvlar kelgencə oınav, juqarıdan qujıqqa tyşkən caqda, qızıq tavuşlar cıqarıby, şaşıby—pişıby, istögen jerlərigə kelgəc, jıjırav ketərlər, ölenlər ystleridön carıby ötkən jelgə qarav, hër jaqqa silkinib tə'zim qılar, quş və qurtlar, tyrlı qoşuqlar ajtız vaq-canıy u jaqıydan bu jaqıqqa öterdilər.

bedəne esə, suvların y şaldırav aqıby, ölenlərin y şıqırdav silkinışı, quş və qurtların y cıv—cıvlöv hër jaqqa ötyşləri tə'siri astıyda, jalqav bir tyşyncəgə tal-qıan kəvi bolub qaldı. kökrəgini topraqqa qoıdy—da, közlərini jumdy. uxladyby, oılav turdyby, ul biz yeyn jaşın?...

jaqındaqy saırajın bir quşny çanıy tavuş bilön, bedənenin közləri acıdy. tevərəkdəgi bu çanıy həjat icidə, jalqavlanıby qalışydan ujalıby, ornıdan turdy. sol qanatyby ıcyby, sol ajaqıbyny var-maqlaryğa jıpyştıryby, kejingə uzatdy, özini bir qaqdy, ajaqlaryny jergə tiröv, vaşny juqar köterib, gerrejib, saırav hēm jıvərdi. bytyn vaqca unıy vələnd, tunuq ötkyr tavuşny tə'siri astıyda qalqın kəvi boldı.....

quşny vaqcanıy köləngəli havuzı voıyda, rəñli bir giləm, tərтіbsiz jıpylqın körpəcölərgə uzanıby, aşyqana kuyler kuylev jatqın tørt—beş jigit bedənenin tavuşny eşitkəc birdən ırdıby turdılar. aralaryda əhməd, aqac-qa asıyqın köttə tornıy aldı. hēmmləri ajaq ıcy bilön basıby, jygyrə—jygyrə nərigi vaqcağa ötdilər.

şildiröv, mejdə—məjdə tolqunlanıby aqmaqda bolqın bir aryqcanıy qırdıqıyda qatar turub, bedənenin ikkinci saıraşny kytdilər. bedənenin saı tavuşy qajıtan hër tamannıy çaqıyratıby köterildi. bu ötkyr tavuşny hër bir çaqıyırav köterilişi, gəja bedənenin buqazydan jigit-lərin kökrəgicə, iliktirik simləri var emiş kəvi, ular-ny jyreklerini titrətər edi.....

bu tavuş, bedənenin adam beli köterilgön ən... jıqıyucqalar arasyda ekənin jigitlərgə e'lan qılyqın edi, jigitlər sekin—sekin jyrdilər. tornıy həligi jıqıyucqalar-ny bir byrəcıgə qurub, etəklərigə məjdə kesəklər sa-lyby, hër qajıby bir jaqdan, vaıaqy atatıyza kesmək sepə başladılar. bedəne birdən hyrkdi, hër jaqıydan tyşıv turqın kesəklərdən gacış yeyn, qajıaqıadyr jırdılav keldi. bir az jyrgəc hec kesək tyşməjturqın orunğa kelib kirdi. bu jaqdan qacmaqy edi, qaca al-mady. ystidəgi tor, unıy jol qoıjqın edi. qıtulış yeyn tornıy u vaşydan—bu vaşyğa jygyrıby köv ırnady, qu-tula almady.

jigitlər tornıy jıqıyryby—qısyby kelməkdələr. unıy bytyn bedəni qara tergə vatyby, közləri aqarıby jumuldy. aıxır-da qanatlar şəlpəjib, kycedən taıby jıqıldı. bunıy bi-lön qalmasdan, vaıaqıny ystidən dəhşət bilön basıby hēm, aldılar.....

əhməd bedəneni havıyda—havıyda tornıy təgidən aldı. bu vaqt unıy jyrek tepisi janıydaqy ortaqıaryğa hēm, eştilgön bolsa kerək.....

bedənenin közləri acıymajıdyr, bıraq jyrekiniy tepisi həli ölməgəniy aqlatar edi.

əhməd bedəneni eltiv, ləttədən jasalqın, xalta qarasy-ğa salıby, vaıaqy olturqın sypələrinin ystigə asıby qoıdy xaltanıy ıci qarandıby, jarıqıy kirəturqın teşikləri joq edi.

unıy közləri oınav, şadıyq nurıy sacar ekən, qızar-qın jyzləri bilön ortaqlaryğa ajlanıby:

— hə... şu jerdə tursa, ertə—endin saırav qalar dedi. sys bolıby qalqın bedəne, sekinləv közlərini acıdy. qorquv, birdən ajaq ystigə turdy. bedəni qaltırav, jyrgidə qandajıdyr talvasa uıjınar, köz aldyby cımirləgön ucqınlar tosıby, qajerdə ekəniy bilməj, özini hër jaqqa urar edi....

bıraq astı—ysti məhkəm, aqızy vaqıyq sasıq xal-tadan aman-saq qıtulışy aqıy.....

qujaşny qızıllyqy joqalıby bitkən, jer jyzini qara pərdəgə oralqın, qarandıy ləşkəri basqın. bytyn çanıy—çansız nərsələr tavi'ətin keç qucaqıyda aram alar ekən, bedəne tar qafasny, vaşydan—ajaq közətiş-niginə bilər edi.....

səmərqənddə myəlimlər üçyn açılqan jəngi əlifbe kypsi.

maşyna vaqrılda

kəzümni acqanda maşyna kərdüm,
 özümni hər dəmdə ul sarı atdım...
 men unıñ ceksiz sirlərin sezdim,
 həyatnıñ gylşəni şu ekən! dedim.
 sirdaşım boldı, maşyna mənə,
 dedi, ki „jəqlama, xajalın taşla!“
 „telvələr jañlıq, boşlarqa ucma!“
 dəldələr verdi dərdli jyrəkkə!
 afsana kitabın vusbytyn atdım,
 maşyna vaqrıdan ymidlər kytdüm,
 „işci men dedim, maşyna sevdim,
 həm unıñ vaqrıqa məskənim
 qurdüm....

ajlanıv turar hər caq pildirək
 gəja: ınsanlar şunı kytkəndək,
 zatan həyatda vardır şu tilək,
 həyatnıñ mənvə'i, carcamas bilək!
 maşnajoldan ketməknı qasdetdim
 unıñ pajansız tarıqa orandıım....

bahar ertəkləri

jetildi kəñlim kəbi bu bahar.
 seni kytkəndim ertələv—nahar.
 jənə ymidgə ymidlər verdi,
 çənnət kəbi cəmən—cəmən gylzar.
 təbi'ət kəksidən yzdim bir lala,
 nə qadar cirajlik aqşamqı halə—
 kəbi bolubsan, qanqıa tolubsan,
 şu qopal qoldan qılmaqıy nala.
 quşlar kəpələklərdə ycarlar,
 erkinginə ojnav,
 ma'şuqasın aşıqca qucarlar:
 sevgi kyjini kyjləv.
 kelincək nur sacıv cıqqan caqıda
 varlıqda sergəklik öngən caqıda
 mehnət erləri suvdaj aqdılar
 qırlar kənlimdə jəşnaqan caqıda.
 taza mehnətlərdən qırlar kylyysi
 kycli biləklərdən gyllər öngysi.
 f. rahman.

Əsjan ələngələri

jaşlar sözi

zylingə, taxtqa qarşə Əsjan
şarq təkəndə qajnav taşdı.
hər jan janıqın, laladək qan
məzlymlərnı ahə aşdı.
byrgyt¹⁾ qarvın qanlı kəzi
şarq işcisin ta'qəjbv etmək
məzlymlərnı otlı sözi:
„özgərişkə taman ketmək!“
toqrə bu söz. bytyn „cin“ də
özgərişnı otlı jandı.
Əsjan otlı qajnav „hind“ də
məgryh qalblar tez çanlandı.
jyksək sarı səqar ekən,
otlı, muntlı tilsiz kəv ah
zor özgəriş qujaşdan
tyşər əlbət kyeli nəgah

ş а а в д у р а х ы м.

jaşlar kyə!
qəp—qəzyl ot—alav.
u, Əsjanda, majdanda, hər janda—
qajtmaqaj kelsə jav.
qəzyl jaş
bir sözli, bir jollə
mijəsi „kəmmynizim“ ş'arəjlə
tolqan kyərəsci,
cin işci.
qəzyl jaş, jaşamaq jolləda
jollənlə soləda
u, eski turmuşnı sypjər
rəvbigə, dinqə typrər,
jaşada jənlik jaratlıv
qarşə kyə vaqrənlə qanatlıv
tyzədir erkli bir cin həjat
jazadıv jərjaş sarıqja kən qanat.

q a j r a t ı j .

¹⁾ qarv burçuvazjası demək.

səmərqənddə latın xurufat kursini bitirən xatın-qəzlar.

с ь о а j

BİZ mihnət ərmijəsi.

(jəni kəlliktif xoçalıqlar ərtili namıdan).

qujaş qızdıradı.

qujaş—kyceli, janar taq, unıñ ı-s-
sıoı, kyçi həm zor.

u, caştka pilləsi bizniñ tepəmizgə
kelgənidə

unıñ kyçeli nurlarınñ toxtata al-
majmız.

əzi bizdən həm kyçeli.

bizniñ kyçeli tənlerimizgə xuddı
alav qojqandaj voladı....

lekin biz əncəgəcə cidəv turamız...
unıñ şu ötkyr nurlar bızniñ qa-

rajqan vədənlərimizgə xyl kyç
quvvat vaqıslajdı.

şunıñ ycyn biz unı sevəmizdə....

keñ dalanıñ erkin vaqırda biz

jəni xoçalıqlarınñ

cin bmandan öz—özümizniki qı-

lın tyzəmiz.

bizniñ janımızdaraq, uzaq eməs

jaqın jerdə

jalıqız xoçalıqlar iş körədi.

iskicə, eski usulda zor verib

jerniñ vaqırda aqır—aqır ket-

mənni saladı.

jerni caradı... nimədir ekədi....

biz—jəni şura xoçalıqı...

jəni dehqanlar, şuralaşqan deh-

qanlar...

biz, jerni ketməni bilən eməs, ti-

rəktir bilən

astınñ—ystkə cıqarınñ həjdəjmiz

çanvar jer,

jerniñ topraqların epəkdəj byrə-

lın—byrəlın ketədi

qorqadı.

jer qorqadı bizdən...

tirəktir gymirləv işkə tyssə jerniñ

cəniñ cıqarınñ jyvərəj diydi.

enə ular bir tanav jerni carqun-

ca, biz 5-6 tanavınñ—əş—pəş

degyncə cəniñi təzyləv jyvərəmiz.

biz—dedi əşyrmət—bir vələ, şəhər-

dən cıqqan

kəmsəmöl vələ ajtoqandaj: meh-

nət ərrisi (ərmijəsi)!

bu tirəktirniñ bir vələ ekən, şun-

gəcə şun vilməgən ekənmiz

hykymətimiz, vəcara axunbaba

zəv iş qılın tirəktirni tapın

berdidə...

ərtıl vaşılqı umruzaqıf peşənə

terisin artın:

—toqrı gəpirəsiz, əşyrmət ekə,

biz cin mehnət ərmijəsi,

biz jəni usulda, jəni xoçalıqınñ

tuzub, bytyn şəhəri

qallaqı vaj qılamız.

endigi dehqanlar, eski dehqanlar

eməs.

həməsi həm jəni dehqan, jəni

xoçalıq voladı.

hykymət esən volsa—biz bundan

son qılşlaqlarınñ

gyllətib bir abad qılamız, ki

unıñ alda şəhər hec nərsə

volmaj qaladı.

jaqında qılşlaqqa iliktirik cıraq

aldıramız.

tirəktirləni körəjtirəmiz. bizdən

paxta, qalla,

şəhərdən cit gəzvar, yskənə!

—toqrı!—dedi turdı qul—biz vol-

sa mənə qallanñ tajjar qılın

qojajazdıq, şəhər həm tajjar

bolun volmasa....

—şəhər sizniñ qamınızda! dedi

umruzaqıf. vaşqalar kyldilər.

dəhqanlar qoşeb qomıta rəhbəri bilən musaxəbə qılşadılar.

m ə s k ə v

mir kərim aşım.

bulutlar arasından tuqulqan ertələvgi qujaşnıy sarıq nurlarə astəda məskəv uqjanadı, uzaqlarda bir zavudnıy kəttə baqalarə, aqzədan kəklərni qarlav turqan bulutlarqə qara bir tuman sacadı, butxanalarnıy sapsarəq ysti jaltıramaqqa başlajdır, kəcələrgə barqan səri çan kirədir. bir az turub, kəcələrni şavqun—suran basadı. hər tərəf qajnamaqqa başlajdır, cuqurlıqlar arasədan pısqırqan vəxşi bir nəhr kəbi, kəcələrdə bir turmuş pısqıradı. hər tərəf topalan, hər tərəf jıgyrədir.

kəcələrdə tişlərini qıbcarlatəv, cıncırəv jıgyrgən tıramvailarnıy əsəbi tavışəqə qarşə, uzaqda, ətrikə ormanlarəda quturəv jırgən bir arslan kəbi, vələnd bınalar astəda jıgyrgən aftovus bəkyrəv çavav verədir.

kəcədə kimni kərsənjiz işigə şaşadı, şəpkəsini bas-tırəv kijiv aləv, qoltuqəqə kitablarəv aləv jıgyrgən bir tələvə, kirli bir kijim astəda vəşərəsi qarajqan, fa-qat qajratlı, kəzləri ötkyr, zavudqə şaşajatqan bir şei, kəkrəklərini kətəriv, qajratlı—qajratlı qadamlarə ilgərilə jatqan bir qızıl əskər, cənəsigə olturəv, atla-rıv qaməblav, hajdav kələ jatqan, eski, qalıv qısqə postunqə oralqan bir myçik, pəpkəsini qoltuqlav kətə-jatqan kəz əjnəkli bir məs'ul işei, həmmə, həmmənin vəşərəsidə bir şaşqınlıq bilinədir. həmmənin kəzidə bir ymid janadı, hər tərəf şavqun, hər tərəf topalan.

bu kəttə şəhərnin şavqunə, dəqdəqasəqə qarşə, məskəv nəhri, tinc, səkin, kəqli azəv jatqan bir ezda-hədək cozuləv jatadı.

uzaqda şumlə—şumlə bəkyrgən bir butxana qo-qıbraqlarəvniy tavuşə hər jaqqa jayıladı, eski dəvrni jıqlav—jaqlav izləjdir, buqə qarşə vələnd kəkrəklərini kətərgən zavudlar əzləriniq qattıq tavuşlarəv çavav verədir.

ularnıy tavuşə hər tərəfni egələpdir, hava gyvyl-ləgən bir tavuş bilən toladı, hər nərsə qajnajdır. tur-muş çərliklərdən pısqırqan bir nəhr kəbi pısqıradı, məskəv kəcələri həm kyndyzgisi kəbi dəm aladı, hər tərəf iliktirik lampalarəvniy taza, kyeli zıjalarəqə kəmilədir. uzaqlarda bir qaz lampasədan təkylgən nyr-lar, bir nəhr kəbi aqadı.

məskəv, bu—şaffaf kijim astəda taqıvəv gozəl, taqıvəv qazvbraq korinədir. aftabus, aftamavellar „əfsanələrdəgi ezdaha“ lardek aqızlarədan ot sacəv jıgyrədir.

məskəvnin, şaqjallar arasədan şaldırlav aqvan bir nəhr kəbi, gyvylgən tavışəvni eşitv, iliktir lampasə-nıy səhrli zıjəsə astəda şu xatıralarəv jaza jaltıvənən. taşqarə savuq, jellər, qırlarda aqlıqdan bəkyrgən ac-bəri kəbi bəkyrədir.

turmuş jənə hec toxtamasdan aqadı, kəcələrdə namajış jasaqan mədəniyətinin bu naqmasəvni eşitv ol-turmaq kişigə qandaj tə'sir verədir.

kəzige xuddə sakin, turmuşnıy saxta kərnışləridən uzaqda bolqan, kimsəsiz, qarancu tynlər, hıqra jərlər, taqlarəvniy vəhşi təpələri, vahşi nəhrlərini bərgən zavq-dan kərə, bu mədəniyətinin daqdaqasəv taqıvəvda zavq-lıraq korinədir, taqıvəvda gozəlgə oxşajdır.

jarəm kəcəgəvə şavqun—suran kəcələrdə, hıkyvəv syrəpır. undan son atrafdaqə tavuşlar sənə baradı, atrafqə bir sykyt cəkməkgə başlajdır, məskəvnin qoıvıvda, carəqan turmuşnıy nəfəsi barqan sar pəsəfə baradı...

bulutlarnıy arasədan tuqulqan ertələvki qujaşnıy sarıq nurlarə astəda məskəv jənə uqjanadı. uzadlar-da bəkyrgən bir zavudnıy kəttə baqalarə, aqzədan kəklərni qarlav alqan bulutlarqə qara bir tuman sa-cadı. kəcələrgə barqan sarı çan kirədir. taqlar, cuqurlıqlar arasədan pısqırqan vahşi bir nəhr kəbi, kəcələrdə jənə turmuş pısqıradı.....

kökni teksiryçiler üçyn qısqaca ma'lumat

əpril, maj—ijjyn.

Biz bu qısqacqına maqalamızda: qujaş, səjjarələrinin çajlarını aj özgərişini və əpril, maj, ijjyn aylarında qujaş, aj tutulışları haqda oquclarğa, ajnıqsa kök jyzini teksiryçi həvəskarlarğa bir az ma'lumat verib ketməki bolamız.

qujaş.

qujaş 21 nei ijjyn (bahar—jaz tekislikigə) gə qadar, cıqqanda və batqanda ufıqdaqu orınını özgərtib, haman juqarı—vələnd kələrilə verədi və əpril, maj, ijjyn aylarında: valıq, buzaq, avna juldüz tədələri toqrınsda otədi. şundaj qılb, 21 nei ijjyngəcə kynlər uzunajlb, tyn (keçələr) lər haman qısqara varadı. 22, 23, 24 nei ijjynda keçə və kyndyz uzunlıqlar bir jaqqada qoşulmasdam tekis ölçəvdə turub, 25 nei ijjynda kyn qısqara, keçələr uzaja başlajdı.

aj.

aj özgərişləri. 20 nei əprildə, 19 nei majda, 17 nei ijjynda jəni aj tuqadı. 5 nei əprilgə, 4 nei majda, 3 nei ijjynda ajnıq tamam tolqan vaqlar boladı.

ajnıq ystini (deniz, taqların, volqan teşiklərini) teksiriş və tamaşa qılb üçyn eñ jaxş və qolaj vaqt, 25 nei əprildən 3 nei majğa və 23 nei majdan birinci ijjyngə qadardır. bundan başqa vaqlarda, ajnıqsa ajnıq tolqan caqılda, unıq ystini teksiriş qılb. çunki bu vaqtda aj ysti çyde nurlı—jaruq bolub, həmə nərse acaq körinmədi.

səjjarələr.

merkori: hazır körinmədi. unıq maj axırlarında qujaş batqacda (ufıqdan unca juqarı eməs) şafaq icidən izləsənz.. əlbəttə kərəsiz. merkori bu vaqtda buzaq və egzəklər degən juldüz tədələri toqrınsda boladı.

venera (zəhrə)—qujaşğa çyde jaqın (jerdən qarada) bolqanlıq üçyn, unıq hazır addıj kəz bilən köryv bolmajdı.

venera jılda bir mərtəbə qarv tərəfidə və bir mərtəbə şarq tərəfidə körynədi—ul haman öziniq çajını özgərtib turadı (merkori—həm şundaj). şunıq üçyn veneranı buruq vaqlarda ikki juldüz—dev hısbav jurgənlər. şuna kərə unıq ismi həm hazırqaca ikki xı bolub kəlgən. qarv tərəfidə bolqanda zyhrə, şarq tərəfidə bolqanda colpan jaxud taq juldüz ismi alqan. venera hazır şarq tərəfidə bolub, ul qujaş bilən birge cıqadı və qujaş bilə birgə batadı. ijjyn axırlarında venera qujaşdan səl arqadaraq dalıb, bizgə körinə baş-

ladı. özümiz jerdə turqanlıqdan jərinin hərəkətim köriş bizgə mymkyn eməs.

mars—həm bu aylarda qujaşğa jaqın jəni bir cıbzqaraq hərəkət dıladı. şunıq üçyn unıq həm hazır köryv bolmajdı—faqat ijjyn ajdaquına şarq tərəfidə qujaş şöləsi icidən unıq izləv tapış mymkyn, bu vaqtda marsın jolı avna və valıq juldüz tədələri toqrınsda boladı.

jopetir. həm qujaşğa jaqın cıbzqdan hərəkət qıblanlıq üçyn, ijjynniq 15 lərigə qadar körinmədi. ijjyaxırlarında ul bir az qujaşdan jıraqlaşadı. şul vaqtda quına unıq qujaş cıqqunca şarq tərəfidən izləş kərək. jopetir, birinci kəttəlikdə sarıq rəni juldüz bolub körynədi. bunıq hərəkət jolı həm avna juldüz tədəsi toqrınsdadır.

satorn. əpril, maj, ijjyn aylarında—keçələrini körinə turqan birdən bir səjjarədir. bizniq qujaş sestemasidagi səjjarələr arasında—öziniq halqa tyzylışləri bilən eñ gəzəl bir səjjarədir. satornıq halqası bir vaqt, jirənsyz xatınların işləpəsi kəvi kəttə bolub körinədi, bir vaqt bytynləj (bizgə taman qıbzıq çırras bilən turqan vaqtda) körinmədi. hazır unıq halqası taxınnan körinmədi. satornıq halqası addıj kəz bilən köryv bolmajdı.

tutulışlar. 3 nei ijjynda aj tutuladı. lekin orta asjada turqan xalqlarğa körynədi. faqat, uzaq şarqda və sibirjənin şarqı ylkəridə jaşaqan xalqlarğa quına körynədi. məsələn 9 nei dərəçədə tura turqan vıladıvastoq şəhəridə keçəsi saat 19 da, 18 minytdə tutula başlajdı. 17 nei ijjynda qısmən qujaş tutuladı. bu həm bizgə körynədi. faqat jənisəj nəhri atrılda və şımaldaqu „jəni jər“ degən çajlarda turqan xalqlarğa quına körynədi.

tutula turqan juldüzlar.

juldüz tutulış bir jaqdan qarada çyde qıbzıq kəvi körynədi. lekin vəzi bir juldüzların aj qaplav otədi. şunıq üçyn unıq juldüz tutulış desə boladı. məsələn 25 nei əprildə, 23 saatda (3 nei kəttəlikdəgi) egzəklər juldüz tədəsidəgi kappı namı juldüzün aj qaplav otədi.

lekin unıq qaplanış şuralar ıttıfaqın avrupa qısmında turqan xalqlarğa quına körynədi. 7 nei majda, 23 saatda dizeti, 8 nei majda teti, 2 nei ijjynda əmegə, 28 ndə ölçəv tədəsidəgi bir juldüz, 29 ləmbiş degən juldüzlar aj bilən qaplanadı.

juldüz ucuş. vəzi bir kynlərdə, keçələrini çyde kəv juldüz ucqanı körynədi. juldüz ucuşın özigə maxsus vaqlar boladı. ul ajnıqsa kyz kyni sintəv aylarında kəv ucadı. jaz kynləri unca ucmajdı. şundaj bolsə hım, 19—20 nei əpril keçələri və 25—28 nei maj kynləridə öncəginə juldüz ucuş köryş mymkyn.

25 nei janvarda birinci mərtəbə tilifundə sözləşə başlavça 50 yıl tolaq

birinci mərtəbə tilifun əpərəlini ıxtıra qılqıç kışi bell 1876 nei yılda 14/11 ıslada pətint alqanqır. lakin unıñ bu ıxtıra'sı 2 yıldan soñqıña turmuşqa kirqəndir.

dunjada eñ birinci mərtəbə tilifundə gəprişis ney— xıven şəhridə 1878 nei yılda, 25 nei janvarda bolqandır.

rəsində bell tilininin tyryvkə tyzylişi kərsətilgən. ortada bell özi təqribə ystidə.

biz birinci tilifun əpərəti, hazırqı əpərətlərgə qarajanda kəv pəst — addıdır. cunki ul vaqtda tilifunnin mikrəyni joq edi həli. faqat bittəginə tyryvkədən ibarət bolqandır. birinci əpərətinin eñ kəttə jetişişizligi həm mikrəyn bolmaslıqıyda edi. cunki bir kişi bilən gəpircəndə, soznı tınləş yeyn tyryvkəni qulaqqa qojub, çavav bergəndə qulaqdan alıv aqıyçqa qojıyşqa məçvır bolqanlar.

50 yıl icidə tilifun əpərətləri çydə kəttə taraqqıjatqa erişdi. məsələn 1926 nei yılda alıncıyan hısav bojunca hər jyz kişigə: əmerikədə 14 kişigə, şivitsijədə 7, germənijədə 4, s. s. s. r. də 1000 kişigə bir tilifun əpərəti toqır kələdir.

eñ bələnd syn'ij tempirətyrə.

jerdə, qujaş ıssıqlıqı 57,6 girədys bolsa, kişilər labaraturijalarda syn'ij rəvişdə qajıyş dərəçədə tempirətyrə 1,200 girədisdir. iliktir peckələriniñ tempirətyrələri jənə juqar.

muassan dəgən bir firənsyz alıy 4000 girədis ıssıqlıq verəturqan iliktir peckə ıxtıra qılqan, əmirəkə alıy liəmmir 8000 girədis ıssıqlıq peckə işləgən.

eñ bələnd tempirətyrəni əmirəkədəgi isit və karstin dəgən kişilər hasıl etkənlər. ular jəçikə simni iliktir kəndinsətyrinin tezlik rəzrədi bilən partlatıv 28,000 girədis ıssıqlıq çəqarqanlar.

qujaş ystiniñ tempirətyrəsi 6000° bolsa, kişilər özleriniñ labaraturijalarda qujaş ysti tempirətyrəsindən 5—6 mərtəbə kyci ıssıqlıq vuyçdkə çəqaradılar.

jər jyzidə eñ ıssıq nuqta.

jər jyzidə eñ ıssıq çaj kəlifurniñonin çarqı çənyvi qısmıdaqı saltın kəligə jaqın jerdədir.

ıssıqlıq səvəbli bu çajda bittəginə bolsun əsymlik kəryş mymkyn eməs. ijyıl aıllarındaqı ıssıqlıq tempirətyrəsi 60 girədyskə jaqınlaşv qaladı. şunnı yeyn bu çajın „olym dalas“ dəv atajdılar.

verxajansk şəhridə 68° — savuqlıq bolsa, bunda 57,6 ıssıqlıq. demək, jər jyzidəgi tempirətyrə 125 arasıda qıyırılanar ekən.

ajra aıtamabel

cet ellərdə suvda həm quruq jerdə vərəvər pıraqı bilən jyrə turqan ajra aıtamabellər vuyçdkə çəqıdır.

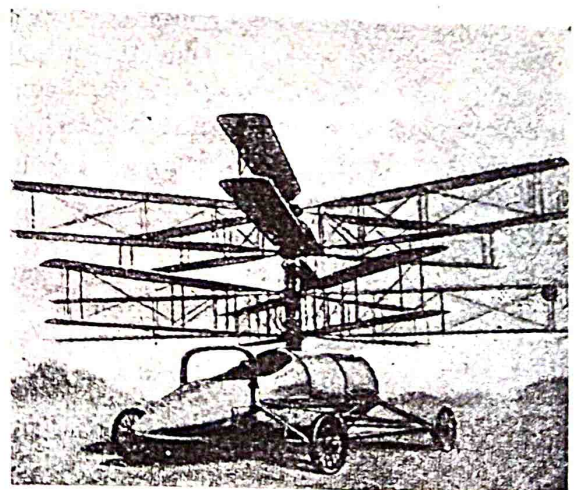
bu ajra aıtamabel quruqda jyrıv, toppa—toqır suvqa kirib kətə vərədi. quruqda jyrıyş yeyn 4 tə qıydirəgi, suvqa syzıyş yeyn tegidə kəməsi vardi.

avtazer

ajraplan bilən gelikaptir arasıda bolqan ucqəçqa avtazer dijdirlər. (rəsimgə qaraıyız).

avtazer 8 qanatlı bolub, taşqı kənişidə gelikaptirgə oxşajdı. lakin avtazer—gelikaptir singəri, maşına jardamı bilən ucıajdı, vəlki şamal kyci bilən ucadı. şunnı yeyn, özigə avtazer (maşına kycidən başqa—özi ucadı) dəv nam bergənlər.

avtazerın qanatları şamal aqıy tə'siri astıda aılanadı. minytigə 140—150 mərtəbə, aılangan vint (qol vintkə berkitilgən qanatlar) havanı pəstkə tıman həjdəv, özi juqar kətərilədi. avtazerın ajrap-

avtazer.

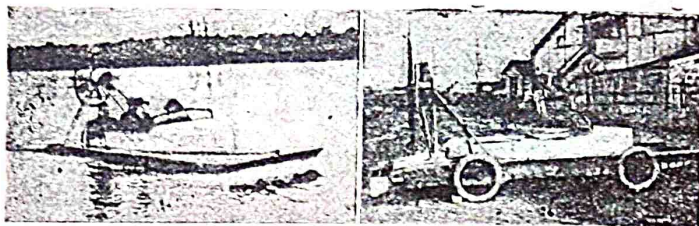
landan ajırması şundaki, ajraplan 20—30 saçular jyrıv ucıv kətədi, avtazer toppa—toqır—tikke halda jərgə tyşədi. dırst avtazer ajraplan kəvi tez ucıajdı—eñ tez ucqan vaqtda həm saatıqda 25 kilometirginə ucadı. lakin, unıñ bilən ucqanda hec bir vaqtda həlakətə ducar bolunmajdı. undan kəjin, bir şəhərdən ikkinci şəhərgə ucıv kəlib, şəhərinin kəcəsigə tyşsə həm boladı.

ең бөлөнд syn'ij savuq

İən texnikə, kyndən kyn-təvi'ətdəgi jaşyryn sirlərni kəşf qylb, kişilər fajdası yeyn işlətə berədi. burunqy vaqtlarda, jaz kynlərیدə bssyqlıq tə'siri bilə buzulb qalaturqan avqat nərsələrini saqlaj almaj edilər. İən, jazqy bssyq vaqtlarda muz tonqyryş usulyn tarby berdi. hazyr muz zavudlarb hər bir səhərdə bardyr.

İizikə hazyr şundaj jollar bilən savuqlıq hasyl qyladyr: əgər də bir idişkə qandaj bolsada birər qjaz tolturib, uny səqyştyrsañ, qjaz ıbyqlanady, əgərdə məzkyr səqyştyrylqan qjazqya, tysətdən keñajiv tarqalyb ketişkə ıxtıjar versəñ — qjaz savıjdy. hazyrda qjazlarny savytaturqan maxsus maşınlar bardyr. soñqy caqlarda tempirətyrəsi 192° volaqtan sujuq hava hasyl etədilər, jə'ni qjazny kövrək savıtsañ, ul sujuq maddaqya ajlanady.

hullaudejalik kammerlenq annes degən albm, 1921 neı jylıda, 272,13 — (272,13 girədislik savuq) savuqlıq hasyl etkən edi. bundan bələnd tempirətyrədə köb

a j r a a i t a m a b e l.

qjazlar qaltıq maddaqya ajlanadyr. şundaj qylb İən dunjasy aləm savuqlıqyryn, hydydi volqan 273° — mutlaq nylgə jaqynlaşdy.

jəni əlifbe qurslarb

ətkən jyl mərkəzi jəni əlifbe qomıtasə tamanbdan təşkil etilgən jəni əlifbe qurslarbny kövcilligədə my'əllimlər tajjarlaş işigə əhəmmijət verilgənidən, keñ amma yeyn, jəni əlifbe qurslarbny sanyn köpəjtiriy mymkyn volmadyr. amma, bu jyl esə, mərkəzi və məhəlli qomıtalar bədqəti hysabyqya, çajlardaqy şura, İyrqa, kəsəvə işçiləri və mehnətkəş—dehqan ammasyn jəni əlifbe bilən savadlıq qylb yeyn, birinci majqya qadar, çəm'i 73 tə ikki ajlıq qurs təşkil volub 1990 nəfər adam qursny tamam qyldy (uşbu qurslarbny rəvocy rəjonlarda və milli dəzyl əskərlər arasyda təşkil volqanyn çəm'i 48 tə qursny özvək jəni əlifbe mərkəzi qomıtasy sarmaja bilən tə'min qyldy. qalqtanlarb məhəlli bədqət tə'minatyda davam qyldy). bundan taşqarby jaqynda, mərkəzi qomıta hysabyqya, məjdə hynərməndlər həm xatyn—qyzlar yeyn 7 tə jəni əlifbe savad cəqarby qursy acyldy.

jəni əlifbe savad cəqarby qurslarbdan şundaj nəticələr kəryndikim, birincidən jəni əlifbe hərflər şəkilləri az, ikkincidən şu hərflərni jazby asan volqanbdan oqucylyar'az vaqt icidə jəni əlifbe bilən dyrust oquv, jazatqrqan voldblər. həm oquvcylyar jəni əlifbe bilən savad cəqarby asan volşyn ızhər qyldylər. nəticələrnin bundaj volşy, jəni əlifbe qurslarbda oquşny xahlavcylyarby köpəjisiqə səvəv vqldy. bu əhval təşkil tapqan mehnətkəşlər xususən milli qzyl əskərlər arasyda sezilməkədədir. eskidən davam qylb kelgən, savad cəqarby qurslarbdaqy qzyl əskərlər, bundan kejin bytyn oquş jazbylar jəni əlifbe bilən örgətilişini tələv qyldylər.

1928/29 neı oquş jyl başbdan, birinci basqy məktəblərnin birinci sinflərیدə oquş—jazby tamam jəni əlifbe bilən davam qylyş lazym volqanbdan my'əllimlərnı jəni əlifbe asasyda dərs oquşqya tajjarlaş lazym edi. bunyn yeyn ətkən jyl tətil aylarbdə maxsus jəni əlifbe qurslarb təşkil qylbny, uşbu qurslarqya köpcilik

səhər və qyşlaq my'əllimləri cəlv qylndy. həm biltir jazqy aylarda acylyan oqtucylyarby qajtadan tajjarlaş qurslarbny hər biride 10 saat jəni əlifbe dərsi oqutuldy.

jəni əlifbe bilən dərs oqutbyqya my'əllimlərnı asasy rəvişdə hazırlaş maqsady bilən bu jyl jənə, my'əllimlərnı qajtaqan trjjarlaş qurslarbny pirəgrəmməsiqə jəni əlifbe dərsleri kirtildi.

lekin bu jyl, acylyan qurslarbny pirəgrəmməsiqə 10 saat eməs vəlki 86 saat jəni əlifbe—ana tili dərsi kirtildi. şu səvəblik, qurslar oqutula turqan başqa dərslərgə vaqt az qalyş ehtymaly nəzərgə alınyv qajtadan tajjarlaş qurslarbny myddəti bir həftəgə uzajtyldy. həm mərkəzi qurslarbny arbyqya bir həftədə volaturqan xaraçatlarby yeyn jəni əlifbe mərkəzi qomıtasydan sarmaja berildi və məhəllərdəgi qurslarbny bir həftəlik xaraçatlarby yeyn lazym volqan sarmaja məhəlli bədqətdəgi jəni əlifbe qomıtalarb tamanbdan verilydir.

əlhasyl, bu jylqy təkrarby tajjarlaş qurslarb bilən jəni əlifbe bilən dərs oqutuşqya nəzəri həm əməli hazırlıqlı volqan çəm'i 2270 nəfər oqtucy'jetişdirilgysidir

ətkəndə acylyan qurslarda həm togərəklər və öz—özidən örgəniş vasıtasə bilən savadlıq volqanlar xususyda mərkəzi qomıta qoşbdaqy mə'lymatlarby aldy:

1—işçilər, kystərlər, xəzmətilər	2820
2—oqtucylyar ətkən həm bu jylqy	2550
3—togərəklərdə	3032
4—öz-özidən örgəngənlər	3697
5—məktəblərdə ətkən jylqy	17426
6—qzyl əskərlərgə maxsus	700

30.225

jəni əlifbe mərkəzi qomıtasy

Ўчтма'бј тарвијә јолъ билән асылған тәкраръј тәјјарлаш қурслардағъ Вутын шәһәр-қәшләқ маарыф ишчиләригә.

Колјәси қурс ьдараларыға.

қәјмәтлӣ ортақлар!

бу кун бизниң алдымызда турған муһим мас'әлә-
ләрниң бири мөдәни қурулыш ески сәһәнгирләр дәвридән
мыјрас болып қалған сәһәләт вә хурафаткә қарсы, тох-
тавсыз күрәш алып барышдыр. пираәтәријат мөдәнијәти
қуруш мас'әләсидир.

көвәлик амма савадсыз болған ҳалда, ularның
мөдәни сәвијәсини көтәришдән, қәшләқ хоҗалығын, јәни
асасда қайтадан тызиш, индустријәләштириш ишләрини, бәғәриш
қәјн болушын тә'кидләш, бу јолда кәттә вәзифәләр алды-
мызда турғанын нәзәрдә тутуш билән ајтышымыз керәк-
ким кәммунисләр йырақлығын рәһвәрлигидә ұчтма'бј сұ-
ралар һүкүмәти сүјәси дүшманларыға зәрвә берив мей-
нәткәш — дөһқан амманиниң хоҗалық ишләрини
јүксәлтiriш кәби аммануң мөдәни дәрәҗәсини көтәриш
уәвн көв ишләрни барыққа сьқарды һәм сьқармақдадыр.
шу сүмләдән елимиздәги мейнәткәш—дөһқан амманиниң
билим алыш (оқуш—јазыш) ишләрини тезләштириш—асанлаш-
риш мақсадъ билән латын асасыдағы јәни әлифбегә көчүш
уәвн һүкүмәт таманыдан ең зәрур болған саралар көрү-
лди: ушбу јәни әлифбә мүддәтидә тамам көчүш уәвн тызыл-
ған рьланъ сүмһүријәтимизниң јуқары һүкүмәт ьда-
расы тасдық дьлды. ишчиләр тәјјарлаш қурслар тәшкил қылыш
һәм јәни әлифбә әдәбијатларынъ бастырыш уәвн керәклик
сармаја берилди ва јәни әлифбени әмәлгә ашырыш уәвн
лазым болған ең муһим саралар көрүлди.

дәмәк бизләрниң мөдәни қурулыш ишләримиздә ең му-
һим болған нуқталардан бири ушбу јәни әлифбә фикрини
көп амма арасыға тарқатыш, көвәликни јәни әлифбә
билән савадлық дьлыш әһәсыл, мәзкүр рьланға мува-
пық 4 јылда вутын оқу—јазув ишләримизни јәни әлифбегә
көчүрыш јолыда ишләшдир.

өзиниң ьхласынъ мөдәни—маарыф ишләригә јонәтгән
вә вутын күси билән амманъ қарандылық—сәһәләт
қуллығьдан қутқазыш јолда хызмәт қылған қәшләқ—
шәһәр—му'әллимләри ва ымымән сұра маарыф ишчиләри-
дән бу јолда тәләв сүдә кәттәдир:

1-мөдәни қурулыш ишләримиз уәвн ески әрәв әлифбеси-
ниң на-қолај болушъ вә уның сәјғә тәкәммүлләшкән
јәни әлифбә зәрур болғанынъ маарыф ишчиләри һәмәдән
јазыш тышынәдир. шундај болғандан кейин һәр бир ма-
арыф ишчиси јәни әлифбә фикрини көп амма арасыға тар-
қатыш, јәни әлифбегә көчүшниң асасыј сәвәбләрини көв-
әлик мейнәт еғәләригә асық қылыш тышынтириш лазымдыр.

бундај вәзифәләрни бәғәриш уәвн мајдан сүдә кәттә:
а-кәсәвә-қоҗә тәшкилатларыда болатурған мәғлисләрдә
в—мәктәпләрдәги аталар мәғлисләридә, с—қылув, қызы
сәјхана көби ишчидөһқан амманъ топланған сәјларда
јәни әлифбениң әһәмијәти хусусыда сүһвәт јолъ билән
ташынјат қылыш јаки јәни әлифбә һақыда ularға рьсала
сәзитә вә сәғналар оқув берш, күрүчөк қурслар тәшкил
қылыш вә вәшқалар.

2-ниң әлифбә фикрини тарқатыш вә уңа тарафдарлар
топлаш уәвн—сүһвәсиз бириниң нәввәлдә маарыф хадьм-
ларъ һәр бири јәни әлифбә ишгә нәзәри һәм әмәли сәхәт-
дән һазырлық көрүш лазым. бу мас'әләниң һәл етилиши
уәвн, өзвәк јәни әлифбә мәркәзи қомытасы һәм халқ
маарыф қомытасы һәм халқ маарыф қомысарлығь
зәрур болған сараларынъ көрмәкдәдир: јәни көвәлик
маарыф ишчиләригә мәнәви азық берш, вәшқә јәуләр
қатарыда, јәни әлифбә хусусыда асасы ма'лумат берш
уәвн, қурслар тәшкил қылынды һәм керәклик илмиј кыс-
ләр билән тә'мин етилди, тәкрари, қурсларда тегишли дәр-
ләр киртилди.

һәр һалда шу јол билән тәјјарлық көргән вә берилгән
ьмәтјаздан јәјдаланыш, осиниң ма'нави қуватынъ кө-
рәјтиришгә тырышқан һәр бир му'әллим вә ымымән һәр
бир маарыф ишчиси, јәни әлифбә хусусыда көп ма'лумат
алыш мүмкүндир.

3-күндән—кун мөдәни тәләвләр көпәјив барышъ билән
һәр бир сәләмәт ақл адам мөдәни қурулыш ишләригә қат-
нашмақда, буның уәвн күс сәри қылмақдадыр. шунуң
вәғавәридә, һазырда мейнәткәш—дөһқан јашлары тәлә-
вәләр вә вәшқаләр арасыда јәни әлифбегә имтилиш, қур-
слар, төғәрәкләр васытасы билән, јәни әлифбә өргәнш
һарәкәти күсәјмәк дәдир. һәм нәтиҗәдә јәни әлифбә билән
оқуш—јазышынъ билгәнләр (савадлық болғанлар) санъ
көпәјмәкдәдир (һисавға алыңғанларъ 30,225).

ләкин, маарыф ишчиләриниң јәни әлифбә билән оқуш—јазыш-
ынъ билишләриниң киләјә қылмајдыр. вәлкі, өзләри јәни әли-
фбә билән савадлық болушларыдан ташқары һәр бир ма-
арыф ишчиси јәни әлифбени тил јазув асаваларыға мувапық
вәшқаларға өргәтә билиш сәртдир. буның уәвн һәр бир
му'әллим һәр бир муғәвви јаки һәр бир қызы сәјхана,
қылув ишчиси: биринидән, јәни әлифбә асасыда тез оқув
дүрст һәм сьрајлық јазу билиш вә уны вәшқаларға
өргәтш мейтдәри билән таныш болушъ қат'бј тәләв қылы-
надыр. ушбу ьвтәдә бј тәләвләргә сәғав вәғәлмәған ма-
арыф ишчиләри келгисидә, мөдәни—маарыф муғәсәсләридә
хызмәт көрсәтишләри қәјн болушынъ есидән сьқарма-
лығь керәк.

4-јәни әлифбә билән савадлық болуш вәғавәридә уны
тәби'и рәвишдә оқу јазув јолыда мәләкәләниш һәм јәни әлифбә
сәһвәсидәги күндәлик ишләр илмиј, әдәби мәс'әләләр билән
танышув туруш уәвн, сүмһүријәт мьқјасыда сьқарылыш
турған јәни әлифбәдә сьқарылған сәғналарға һәр бир
маарыф ишчиси авунәси болув јазылышъ зәрур.

бундан ташқары, шәһәр-қәшләқларымыздағы көп мей-
нәткәш-дөһқан амманьсәғә јәни әлифбә билән васылыш
сьққан вақтылық һәм аммануң әдәбијатынъ тарқатыш ишдә
маарыф хадьмларъ васытасы болув кәттә јаалыјәт көрсә-
тишләри лазымдыр.

5-тәбрик—завуд, қылув вә һүкүмәт ьдараларъ алды-
да вә хусусән қәшләқларда јәни әлифбә өргәнш мақ-

sadı bilən təgərəkələr təşkil qılqan yaşlar kəb vaqtlarda, ilmij yardımçılarqə muhtac bolub qaladılar. mənə bundaj orunlarda my'əllim, mygəbbi jəki sɛjəs. bilim işçiləri birdən bir rəhbər bolub ularınj jəni əlifbə ɔrgəniş işlərigə jərdəm qılɛşlarɛ kerək. bundaj vəzifələrnı vəçəriş bilən haqıqɛ maarıf işçisi və mehnətkəş ammanınj mədəni quruluş işləridə toqırɛ xızmətcisi dostɛ boluş mymkyndir.

6-jəni əlifbeninj tərəfdarlarɛ kəpəjməkdə bolqanɛ və dostlarɛ toplanıv əməli işlər qılqanɛ kəbi unınj qatlıq duşmanlarɛ (ərəbcilər, rohanlılar, millətçilər və başqalar) həm joq eməs. şu səvəblik jəni əlifbə mājdanıda iş qılqan hər bir işçi özüninj aıraıydaqı dost—quşmanlarınj jaxşɛ əqrətə bilışı lazıv. şunınj vərəbərıdə tyrlı taşvıqɛ məryuzələr həm mərkəzi və məxəlilı gəzıtə çornallarqə jazıv turub, jəni əlifbəgə əksil hərəkətdə bolqan ınsırlar bilən mərhəmətsiz kygəşış kerək.

əzbek jəni əlifbə mərkəzi qomıtasɛ həm xalq maarıf qomısarlıqı, juqarıda əjıylgəni bir munca zəryr

bolqan mədəni—və ilmi işlərnı aldınqə qojıv vərəbərıdə, ışanadı, kim, bytyn kyçlərını mehnətkəş—dehqanlarınj mədəni səviçələrını kotarış jolıqə sarı qılqan şura maarıf işçiləri bu jolda həm çıdijət kərsətyrlər və jəni əlifbə işləri haqıqə qurslarda alqan nəzəri həm əməli bilimləri bilən qanaətlənirlik dəvəçədə xızmət qırlarlar.

jəşasın, pıreletərijet mədəniətı quruşda əməli rəhbərlik qılqan kəmmynislər ıbrqasɛ həm şuralar hıkyməti!

jəşasın, şarqda mədəni ıncılav tuçdurqıv əmyllarınj biri bolqan jəni əlifbə!

jəşasın, jəni əlifbə çəvhəsıdə işləjturqan maarıf xadımrlar!

ortaqlıq səlamı bilən:
mərkəzi ıbrqom rəisi: (axunbavajı)

xalq maarıf qomısarɛ: (gamzi).

jəni əlifbə mərkəzi qomıtasınınj məs'yl katibi: (alıncanı)

samarqand jəni əlifbeni ɔrgəniş qurıslarɛ acıldı.

samarqand əkyrg jəni əlifbə qomıtasɛ tərəfidən samarqand şəhərıdə 5 dana jəni əlifbə ɔrgəniş qurıslarɛ acıldı. məzkyr qurıslar qujıydaqıca taqsım qılınadı:

„hıçym“ fəvriçəsıdəgi işçilər ıcyın bir dana, pıvə zavudı işçiləri ıcyın bir dana, vaçşamaldaqı dehqanlar ıcyın bir dana, taçik işçi dehqan xatın—qızlarɛ ıcyın bir dana, jəhydi işçiləri ıcyın bir dana. hər bir qurısdə oquçılar orta hısav bilən 30 nəfərdən bolub 5 qurısdə 150 nəfərdir. şulardan xatın—qızlar 70 nəfər, qalqanlarɛ erlərdir.

mart əjıdan başlav samarqand şəhər myəllimləri ıcyın 1½ əjıq myəllimlərnı jəni əlifbədə tajarlaş qurıv acılqan edı. 18 nci əprıldə məzkyr qurıv tamam bolub

40 nəfər myəllimlər jəni əlifbədə savadlıq və jəni əzbek əlifbesıdə dərs berış qadıdalarɛ bilən aşna bolub cıqdılar, bitırcılərdən 10 nəfəri my'əllimələr, qalqan 30 nəfəri my'əllimlərdir.

samarqand okrıg jəni əlifbə qomıtasɛ çızzax və juqarı darqam rajunıqə bittədəni jəni əzbek əlifbesını ɔrgəniş qurıv acıv berdı. bundan başqa 10 rajunda 10 dana 2 əjıq jəni əzbek əlifbesını ɔrgəniş qurıv acıv berədir. mərkəzi əzbek əlifbə qomıtasɛ tərəfidən samarqand şəhərıdə acış ıcyın 6 dana qurıv berıldı. məzkyr qurıslar jəqında tegişı orunlarqə acılsa kerək.

çəlil—xanı.

ə l ə n g ə

çornalʙoqa avuna şərtləri
təvəndəgicədir:

	som	tijn
1—bir jʙlʙoqʙ	2	—
2—altʙ ajʙoqʙ	1	10
3—ajʙmlav aloqanda nusxasʙ 0		20

aldırbış ıcn ədris:

səmərqənd, suvra kəcəsi № 39.

özvek jəni əlifbe mərkəzi qomʙtasʙ
bdarasʙda.

„ələngə“ çornalʙnıñ vaş kantorasʙ.

пaгхь 20 тiп.

